

I. Талісман

Під кінець жовтня минулого року до Пале-Руаяля, в ту хвилину, коли, згідно з законом, що захищає оподатковувану пристрасть, відчиняються гральні заклади, увійшов якийсь юнак. Не вагавшись довго, він піднявся сходами до гральної зали казино № 36.

— Будьте ласкаві, ваш капелюх! — гукнув йому сухим, сердитим голосом блідий дідок, що тулився в темному

кутку за бар'єром, а тепер підвівся, виставивши на світло свою бридку пику.

Коли ви входите до казино, закон насамперед вимагає, щоб ви скинули капелюха. Чи це щось на кшталт євангельського символу, попередження з неба? Чи, може, спосіб укласти з вами диявольську угоду, взявши щось у заставу? Чи це для того, щоб примусити вас ставитись шанобливо до тих, хто хоче виграти у вас гроші? Чи, може, поліція, що залазить до всіх гнойовищ суспільства, хоче знати прізвище вашого капелюшника чи ваше, якщо ви написали його на підкладці капелюха? Чи це робиться, щоб узяти мірку з вашого черепа й вивести повчальні статистичні висновки щодо розумових здібностей гравців? Щодо цього адміністрація дотримує цікавитої мовчанки. Та знайте: ледве ви ступите крок до зеленого стола, як ваш капелюх уже не належатиме вам, а так само й ви самі не належатимете собі: ви під владою гри — і сам, і ваше багатство, і ваша чуприна, і ваш ціпок та плащ. На виході Гра покаже вам жорстокою уречевленою епіграмою, що не все забрала у вас. А коли до того ж ваш капелюх новий, це буде вам дорога наука, ви дізнаєтесь на гіркому досвіді, що гравцеві треба мати спеціальне вбрання для гри.

Подив на обличчі юнака, коли він отримав жетончик з номером замість свого капелюха, криси якого, на щастя, вже були трохи витерті, свідчив, що він тут іще новачок; та й дідок, що, напевне, вже змолоду погруз у кипучих насолодах азарту, зиркнув на нього знудженим, байдужим поглядом, у якому філософ прочитав би страждання хворих у лікарні, поневіряння банкрутів, протоколи про смерті цілої юрби самогубців, отруєних світильним газом, довічну каторгу, злигодні колоністів

у Гуасакоалько*. Цей чоловік, чие довгобразе біле обличчя наче свідчило, що він живиться самими желатиновими бульйонами Дарсе**, являв собою блідий образ пристрасті, зведеної до найпростіших форм. І зморшки на його обличчі були відбитком давніх мук; він, певне, програвав свій убогий заробіток того ж дня, коли й отримував. Немов шап, на яких уже не діють удари батога, так і його ніщо вже не вкинуло б у дрож — ні глухий стогін тих, хто виходив із зали, програвшись до решти, ні їхні безмовні прокльони, ні отупілі погляди. Він утратив чутливість. То було ніби втілення Гри. Якби наш юнак придивився до цього сумного цербера***, він, може, сказав би: «В цьому серці нема нічого, крім колоди карт». Та він не послухався цієї втіленої поради, вміщеної там, без сумніву, самим провидінням — адже воно надає чогось огидного входам до всіх брудних кубел. Він рішуче ввійшов до зали, де дзенькіт золота сковував своїми чарами, охоплені жадобою серця. Можливо, цього юнака штовхала туди найлогічніша з усіх красномовних фраз Жан-Жака Руссо: «Так, я розумію, що людина може втягнутися в гру; але тільки тоді, коли між нею і смертю вона не бачить нічого, крім свого останнього екю».

Увечері поезія гральних закладів вульгарна, але її ефект нездоланий, як ефект кривавої драми. Зали повні глядачів і гравців, нужденних стариганів, що приплентались туди погрітися, і облич, збуджених оргією, що почалася з вина, а має неминуче скінчитись у Сені. Пристрасті там е

---

* Гуасакоалько — ріка в Мексиці й колонія для ув'язнених, розташована на березі цієї ріки в часи Реставрації (1814–1830).

** Дарсе Жан (1777–1844) — французький хімік, який розробив технологію добування желатину з кісток, що стало дешевим харчем у благодійних закладах.

*** Цербер (Кербер) — в античній міфології лютий триголовий пес, який охороняв вихід із підземного царства. В переносному значенні — злий сторож.

донесхочу, але забагато дійових осіб заважають вам дивитись демонові гри просто в обличчя. Увечері це справжній концерт, де вся трупа горлає, а кожен інструмент оркестру виводить свою партію. Ви там побачите багато шанованих людей, що прийшли шукати розваги й платять за неї, як люди платять за цікаву виставу, ласу їжу, або ж тоді, коли йдуть до якоїсь мансарди, щоб дешево придбати ганебну хворобу й пекуче каяття на цілих три місяці. Але чи зрозумієте ви, який могутній і шалений азарт володіє людиною, що нетерпляче дожидає, коли відчиниться гральне кишло? Між вечірніми і вранішніми гравцями є така сама різниця, як між байдужим законним чоловіком і коханцем, що мліє під вікнами своєї красуні. Тільки вранці туди приходять трепетна пристрасть і нужда у всій їхній жахливій наготі. Ось коли ви можете захоплюватися справжнім гравцем, котрий не їсть, не п'є, не живе, не думає — так жорстоко мордує його бич програшу за програшем, такий він стражденний, змучений нетерплячкою: коли ж йому випаде на решті виграш? У цю прокляту годину ви побачите очі, спокійний вираз яких жахає, обличчя, які вас заворожують, погляди, що ніби піднімають карти й пожирають їх.

До того ж гральні заклади такі грізно-принадні лише тоді, коли починається гра. Як у Іспанії є кориди, а в Римі були гладіатори, отак само Париж пишається своїм Пале-Руаялем, азартні рулетки якого тішать вас видовищем, де кров рине потоком, але для глядачів у партері нема ризику послизнутися на ній. Спробуйте кинути побіжний погляд на цю арену, ввійдіть туди! Яке вбозтво! Шпалери на стінах заяложені до рівня людського зросту, ніщо там не може освіжити душу. Там немає навіть цвяшка, щоб повіситись. Паркет зачовганий, брудний. Центр зали займає один довгастий стіл. Сукно на ньому витерте золотими монетами, круг столу